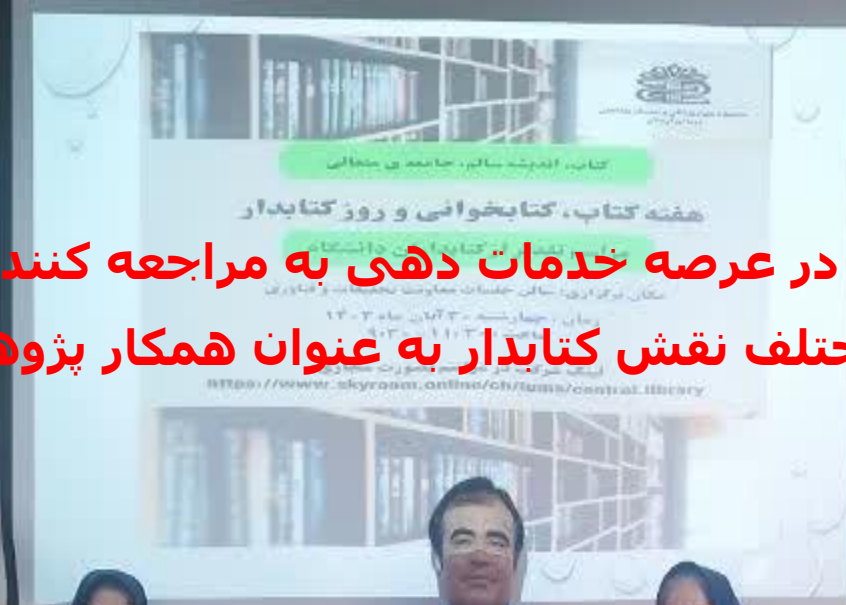

عنوان ارائه : کتابدار به عنوان همکار پژوهشی

ارائه‌دهنده: الهام زارعی ونوول
کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی
(کتابدار کتابخانه بیمارستان اعصاب و روان مهر)

محل ارائه: بیمارستان شهدای عشایر

خرداد ۱۴۰۵

با تشکر از زحمات همکاران کتابدار عزیز در عرصه خدمات دهی به مراجعه کنندگان و سازماندهی منابع در این ارائه تلاش می شود ابعاد مختلف نقش کتابدار به عنوان همکار پژوهشی بررسی شود.

مقدمه

- پژوهش زیربنای توسعه علمی است.
- کیفیت پژوهش وابسته به کیفیت اطلاعات است.
- حجم اطلاعات علمی به سرعت در حال افزایش است.
- کتابداران نقش مهمی در هدایت پژوهشگران دارند.

اهداف

- آشنایی با مفهوم کتابدار پژوهشی
- شناخت نقش‌های نوین کتابداران
- بررسی مهارت‌های مورد نیاز
- آشنایی با خدمات پژوهشی کتابخانه‌ها
- بررسی فرصت‌ها و چالش‌ها

کتابدار پژوهشی کیست؟

- متخصص اطلاعات
- مشاور پژوهشی
- آموزش‌دهنده سواد اطلاعاتی
- تسهیل‌گر دسترسی به دانش
- عضو تیم پژوهش

در بسیاری از دانشگاه‌های معتبر دنیا، کتابداران پژوهشی به عنوان اعضای تیم تحقیقاتی شناخته می‌شوند

سير تحول نقش کتابدار

- کتابدار سنتی
- کتابدار الکترونیکی
- کتابدار آموزشی
- کتابدار پژوهشی

کتابدار سنتی:

○ فهرستنویسی

○ رده‌بندی

○ امانت منابع

کتابدار الکترونیکی:

○ مدیریت منابع دیجیتال

○ پایگاه‌های اطلاعاتی

کتابدار آموزشی:

○ آموزش کاربران

○ سواد اطلاعاتی

کتابدار پژوهشی:

○ مشارکت مستقیم در فرایند تحقیق

○ تحلیل استنادی

○ مدیریت داده‌های پژوهشی

○ همکاری علمی

○ این تحول نشان‌دهنده افزایش اهمیت تخصص اطلاعات در محیط پژوهش است.

مراحل نیاز اطلاعاتی پژوهشگر

- انتخاب موضوع
- مرور متون
- گردآوری اطلاعات
- تحلیل داده‌ها
- نگارش مقاله

جایگاه کتابدار در فرایند پژوهش

نقش‌های اصلی

- مشاور اطلاعاتی
- مربی سواد اطلاعاتی
- متخصص پایگاه‌های اطلاعاتی
- مدیر داده‌های پژوهشی
- تحلیلگر استنادی

مهارت‌های مورد نیاز کتابدار پژوهشی

- **مهارت‌ها**
- جستجوی پیشرفته اطلاعات
- تحلیل اطلاعات
- مهارت آموزشی
- مهارت ارتباطی
- تسلط بر فناوری اطلاعات
- آشنایی با پژوهش علمی

کتابدار پژوهشی باید مجموعه‌ای از مهارت‌های تخصصی را داشته باشد.

مهارت جستجو:

- شناخت پایگاه‌های اطلاعاتی و تکنیک‌های بازیابی اطلاعات.

مهارت تحلیل:

- ارزیابی کیفیت منابع.

مهارت ارتباطی:

- تعامل با پژوهشگران.

مهارت فناوری:

- استفاده از نرم‌افزارهای علمی و مدیریت اطلاعات.

مهارت پژوهشی:

- آشنایی با روش تحقیق و نگارش علمی

○ سواد اطلاعاتی

توانایی:

- تشخیص نیاز اطلاعاتی
- جستجوی اطلاعات
- ارزیابی اطلاعات
- استفاده اخلاقی از اطلاعات

سواد اطلاعاتی یکی از مهم‌ترین مفاهیم در علم اطلاعات و دانش‌شناسی است.

انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا (ACRL):

سواد اطلاعاتی را توانایی شناسایی، دسترسی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات تعریف می‌کند.

فرد دارای سواد اطلاعاتی می‌تواند:

- سؤال پژوهشی را مشخص کند.
- منابع معتبر را پیدا کند.
- اطلاعات نادرست را تشخیص دهد.
- از اطلاعات به شکل اخلاقی استفاده کند.

کتابداران نقش مهمی در آموزش این مهارت‌ها دارند.

نقش کتابدار در آموزش سواد اطلاعاتی

- خدمات آموزشی
- برگزاری کارگاه‌ها
- آموزش جستجوی علمی
- آموزش استناددهی
- آموزش ارزیابی منابع
- آموزش اخلاق پژوهش

○ یکی از مهمترین فعالیتهای کتابداران پژوهشی آموزش کاربران است.

موضوعات آموزشی شامل:

○ استفاده از Google Scholar

○ استفاده از Scopus

○ استفاده از Web of Science و دیگر پایگاههای اطلاعاتی علمی

○ جستجوی پیشرفته

○ شیوه استناددهی APA و Vancouver

○ پیشگیری از سرقت علمی

این آموزشها موجب افزایش کیفیت پژوهش و کاهش خطاهای علمی می شوند.

پایگاه‌های اطلاعاتی علمی

مهم‌ترین پایگاه‌های اطلاعاتی

Scopus ○

Web of Science ○

PubMed ○

Google Scholar ○

ScienceDirect ○

SpringerLink ○

پایگاه‌های اطلاعاتی علمی ابزارهای اصلی دسترسی به دانش پژوهشی هستند. پژوهشگران برای یافتن مقالات، پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های علمی از این پایگاه‌ها استفاده می‌کنند.

○ **Scopus** یکی از بزرگ‌ترین نمایه‌های استنادی جهان است و اطلاعات گسترده‌ای درباره مقالات، نویسندگان و استنادها ارائه می‌دهد.

○ **Web of Science** نیز از معتبرترین پایگاه‌های استنادی بوده و برای تحلیل عملکرد پژوهشی کاربرد فراوان دارد.

○ **PubMed** منبع اصلی علوم پزشکی و زیستی است.

○ **Google Scholar** دسترسی آسان و رایگان به طیف وسیعی از منابع علمی را فراهم می‌کند.

کتابداران پژوهشی باید با قابلیت‌ها، محدودیت‌ها و روش جستجوی هر پایگاه آشنا باشند تا بتوانند بهترین راهنمایی را به پژوهشگران ارائه دهند.

راهبردهای جستجوی اطلاعات

○ اصول جستجوی علمی

○ تعیین کلیدواژه‌ها

○ استفاده از مترادف‌ها

○ استفاده از عملگرهای بولی

○ محدودسازی نتایج

○ اصلاح راهبرد جستجو

موفقیت در جستجوی اطلاعات تا حد زیادی به طراحی راهبرد جستجو وابسته است.
برای مثال در موضوع «سواد اطلاعاتی دانشجویان» می‌توان از کلیدواژه‌های مترادف مانند:

○ Information Literacy

○ Information Competency

○ Information Skills

کتابداران پژوهشی به پژوهشگران کمک می‌کنند تا کلیدواژه‌های مناسب را انتخاب کرده و جستجوی هدفمندتری انجام دهند.

عملگرهای بولی

AND ○

○ کاهش نتایج

OR ○

○ افزایش نتایج

NOT ○

○ حذف نتایج ناخواسته

عملگرهای بولی از مهمترین ابزارهای جستجوی حرفه‌ای هستند.

آموزش این تکنیک‌ها یکی از وظایف اصلی کتابداران پژوهشی است

ارزیابی منابع اطلاعاتی

- معیارهای ارزیابی
- اعتبار نویسنده
- اعتبار ناشر
- به‌روز بودن اطلاعات
- استنادهای علمی
- هدف انتشار

پژوهشگر باید بتواند منابع معتبر را تشخیص دهد.

سؤالات مهم:

- نویسنده چه تخصصی دارد؟
 - ناشر معتبر است؟
 - مقاله داوری شده است؟
 - اطلاعات به روز هستند؟
 - چه تعداد استناد دریافت کرده است؟
- کتابداران در آموزش ارزیابی انتقادی منابع نقش مهمی دارند.**

مدیریت منابع اطلاعاتی

مدیریت اطلاعات پژوهشی

- ذخیره منابع
- سازماندهی مدارک
- بازیابی سریع اطلاعات
- مدیریت اسنادها
- یکی از مشکلات پژوهشگران، مدیریت حجم زیاد منابع است.
- در یک پایان نامه یا مقاله ممکن است ده ها یا صدها منبع مورد استفاده قرار گیرد.
- کتابداران پژوهشی روش های مناسب ذخیره، دسته بندی و بازیابی منابع را آموزش می دهند.
- این مهارت موجب کاهش خطاها و صرفه جویی در زمان می شود.

نرم افزارهای مدیریت استناد

○ مهم ترین نرم افزارها

○ EndNote

○ Zotero

○ Mendeley

○ RefWorks

این نرم افزارها امکان ذخیره و سازماندهی منابع را فراهم می کنند.

مزایای آنها:

○ تولید خودکار فهرست منابع

○ تغییر سبک استناددهی

○ ذخیره فایل های PDF

○ اشتراک گذاری منابع

○ امروزه آموزش این نرم افزارها یکی از خدمات رایج کتابخانه های دانشگاهی می باشد.

اخلاق پژوهش

اصول اخلاق پژوهش

- صداقت علمی
- امانت‌داری
- رعایت حقوق مؤلف
- شفافیت
- مسئولیت‌پذیری

اخلاق پژوهش مجموعه‌ای از اصول و ارزش‌هایی است که کیفیت و اعتبار تحقیقات را تضمین می‌کند.

مهم‌ترین اصل، صداقت در گزارش نتایج است.

پژوهشگر نباید داده‌ها را جعل یا دستکاری کند.

همچنین استفاده از آثار دیگران بدون ذکر منبع، نقض اخلاق پژوهش محسوب می‌شود.

کتابداران در آموزش این اصول نقش مؤثری دارند.

سرقت علمی (Plagiarism)

سرقت علمی چیست؟

- استفاده از ایده‌ها، نوشته‌ها یا نتایج دیگران بدون ذکر منبع

انواع سرقت علمی

- کپی مستقیم
- بازنویسی بدون استناد
- ترجمه بدون استناد
- استفاده از تصاویر بدون ذکر منبع

سرقت علمی یکی از مهم‌ترین تخلفات پژوهشی است. بسیاری از پژوهشگران به دلیل ناآگاهی مرتکب آن می‌شوند.

راه‌های پیشگیری:

- استناددهی صحیح
- نقل قول دقیق
- استفاده از نرم‌افزارهای مشابهت‌یاب
- آموزش سواد اطلاعاتی

کتابداران پژوهشی می‌توانند نقش مهمی در کاهش این تخلف ایفا کنند. (برگزاری کارگاه جهت آشنایی با مصادیق سرقت علمی)

تعریف علم سنجی

بررسی و ارزیابی تولیدات علمی با استفاده از شاخص‌های کمی

شاخص‌های مهم

- تعداد استنادها
- شاخص H
- ضریب تأثیر مجله
- شاخص i10

علم سنجی **ابزاری** برای سنجش عملکرد پژوهشی افراد، گروه‌ها و سازمان‌هاست. از طریق شاخص‌های استنادی می‌توان میزان تأثیر یک مقاله یا پژوهشگر را ارزیابی کرد. کتابداران پژوهشی در تحلیل این شاخص‌ها و ارائه گزارش‌های پژوهشی نقش مهمی دارند.

نقش کتابدار در علم‌سنجی

خدمات علم‌سنجی

- تحلیل استنادات
- محاسبه شاخص H
- شناسایی مجلات معتبر
- ارزیابی عملکرد پژوهشی
- مشاوره انتشار مقاله

در بسیاری از دانشگاه‌های پیشرفته، کتابداران مسئول ارائه خدمات علم‌سنجی هستند. آنها:

- میزان استنادهای اعضای هیئت علمی را بررسی می‌کنند.
 - شاخص‌های پژوهشی را محاسبه می‌کنند.
 - مجلات نامعتبر را شناسایی می‌کنند.
 - در انتخاب مجله مناسب برای انتشار مقاله مشاوره می‌دهند.
- این خدمات موجب ارتقای کیفیت تولیدات علمی دانشگاه می‌شود.**

مدیریت داده‌های پژوهشی (Research Data Management)

مدیریت داده‌های پژوهشی به مجموعه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که از زمان تولید داده تا نگهداری و اشتراک‌گذاری آن را شامل می‌شود.

- گردآوری داده‌ها
- مستندسازی داده‌ها
- ذخیره‌سازی امن
- اشتراک‌گذاری داده‌ها
- حفظ و نگهداری بلندمدت

امروزه داده‌های پژوهشی یکی از مهم‌ترین دارایی‌های علمی محسوب می‌شوند. داده‌ها ممکن است به صورت پرسشنامه، مصاحبه، تصاویر، فایل‌های آماری، داده‌های آزمایشگاهی یا داده‌های حاصل از مشاهده باشند.

کتابداران پژوهشی می‌توانند پژوهشگران را در زمینه تدوین برنامه مدیریت داده، انتخاب مخزن مناسب برای ذخیره‌سازی و رعایت استانداردهای مستندسازی راهنمایی کنند.

دسترسی آزاد (Open Access)

مفهوم دسترسی آزاد

- دسترسی رایگان به اطلاعات علمی
- حذف موانع مالی
- افزایش رؤیت‌پذیری پژوهش
- افزایش استنادها

جنبش دسترسی آزاد با هدف فراهم کردن دسترسی رایگان و بدون محدودیت به نتایج پژوهش‌های علمی شکل گرفته است.

مزایای دسترسی آزاد:

- افزایش استفاده از یافته‌های پژوهشی
- افزایش میزان استناد
- گسترش عدالت اطلاعاتی
- تسریع پیشرفت علمی

کتابداران نقش مهمی در معرفی مجلات دسترسی آزاد معتبر و آموزش حقوق نشر دارند.

مخازن سازمانی سامانه‌هایی هستند که دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی برای ذخیره و انتشار تولیدات علمی خود ایجاد می‌کنند.

- ذخیره تولیدات علمی دانشگاه

- افزایش دیده‌شدن پژوهش‌ها

- حفظ دستاوردهای علمی

- پشتیبانی از دسترسی آزاد

مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، گزارش‌های پژوهشی و داده‌های علمی می‌توانند در این مخازن ذخیره شوند. کتابداران معمولاً مدیریت و سازماندهی این مخازن را برعهده دارند.

ویژگی‌های کتابخانه دیجیتال

- دسترسی ۲۴ ساعته
- دسترسی از راه دور
- جستجوی سریع
- دسترسی همزمان چند کاربر

کتابخانه‌های دیجیتال امکان دسترسی سریع و گسترده به منابع علمی را فراهم کرده‌اند. پژوهشگران بدون مراجعه حضوری می‌توانند به هزاران منبع علمی دسترسی داشته باشند. کتابداران در انتخاب، سازماندهی و آموزش استفاده از این منابع نقش اساسی دارند.

همکاری بین‌رشته‌ای

همکاری کتابدار با پژوهشگران

- اعضای هیئت علمی
- دانشجویان تحصیلات تکمیلی
- مراکز پژوهشی
- گروه‌های تحقیقاتی

پژوهش‌های امروزی اغلب ماهیتی بین‌رشته‌ای دارند.

کتابدار می‌تواند به عنوان پل ارتباطی میان رشته‌های مختلف عمل کند و با معرفی منابع و ابزارهای مناسب به موفقیت پروژه‌های مشترک کمک کند.

خدمات پژوهشی کتابخانه‌ها

خدمات نوین

- مشاوره پژوهشی
- آموزش پایگاه‌های اطلاعاتی
- خدمات علم‌سنجی
- آموزش نرم‌افزارهای استنادی
- پشتیبانی انتشار مقاله

امروزه بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی به مراکز پشتیبانی پژوهش تبدیل شده‌اند. خدمات پژوهشی کتابخانه‌ها نقش مهمی در ارتقای کیفیت تحقیقات دانشگاهی ایفا می‌کنند

چالش‌های کتابدار پژوهشی

- رشد سریع اطلاعات
- محدودیت بودجه
- تغییر فناوری
- نیاز به آموزش مداوم
- افزایش انتظارات کاربران

کتابداران پژوهشی باید به طور مستمر دانش و مهارت‌های خود را به‌روز نگه دارند. تحولات سریع فناوری و تغییر نیازهای پژوهشگران، حرفه کتابداری را با چالش‌های متعددی مواجه کرده است.

فرصت‌های آینده

- هوش مصنوعی
- داده‌های بزرگ (Big Data)
- علم باز (Open Science)
- تحلیل پژوهش
- مدیریت داده

فناوری‌های نوین فرصت‌های گسترده‌ای برای توسعه خدمات کتابخانه‌ای ایجاد کرده‌اند. هوش مصنوعی می‌تواند در بازیابی اطلاعات، تحلیل داده‌ها و ارائه خدمات شخصی‌سازی شده نقش مهمی ایفا کند.

- کتابدار نقش سنتی خود را پشت سر گذاشته است.
- کتابدار یکی از اعضای مهم تیم پژوهش است.
- مهارت‌های اطلاعاتی نقش کلیدی در موفقیت پژوهش دارند.
- آینده کتابداری پژوهشی روشن و رو به توسعه است.

کتابداران امروز به عنوان متخصصان اطلاعات شناخته می‌شوند و نقش آنها در تولید، سازماندهی، ارزیابی و انتشار دانش بسیار مهم است.

بدون حضور متخصصان اطلاعات، مدیریت حجم عظیم اطلاعات علمی دشوار خواهد بود.

- Association of College and Research Libraries (ACRL). Framework for Information Literacy for Higher Education. 2016.
- IFLA Guidelines for Libraries Supporting Research and Learning. 2021.
- American Library Association (ALA). Academic Librarianship Resources.
- Corrall, S. Research Support Roles of Academic Librarians.
- Cox, A., Kennan, M., Lyon, L., & Linfield, S. Developments in Research Data Management Services.
- Moed, H. Citation Analysis in Research Evaluation.
- Cronin, B. The Citation Process.
- Tenopir, C. Academic Libraries and Research Support Services.

کار عملی در کلاس: همکاران عزیز قبل از حضور در کلاس حتما کار عملی زیر را انجام داده و به کلاس بیاورید

طراحی راهبرد جستجوی پژوهشی

- ۱- یک موضوع پژوهشی انتخاب کنید.
- ۲- سه کلیدواژه اصلی استخراج کنید.
- ۳- برای هر کلیدواژه دو مترادف بنویسید.
- ۴- یک عبارت جستجوی بولی طراحی کنید.
- ۵- در Google Scholar جستجو انجام دهید.
- ۶- دو مقاله مرتبط پیدا کنید.
- ۷- یک استناد APA یا ونکوور برای یکی از مقالات بنویسید.

چند فیلم معرفی نقش کتابداری در عرصه پژوهشی

The Hollywood Librarian ○

این مستند بهترین گزینه است. نقش واقعی کتابداران را نشان می‌دهد و توضیح می‌دهد که کتابدارها چگونه در جست‌وجوی اطلاعات، ارزیابی منابع و پشتیبانی پژوهش نقش دارند. در واقع تصویری نزدیک به «همکار پژوهشی» ارائه می‌کند، نه کلیشه سنتی کتابدار.

۲. The Librarian: Return to King Solomon's Mines

گرچه فیلمی ماجراجویانه و فانتزی است، شخصیت اصلی یعنی Flynn Carsen یک کتابدار بسیار پژوهش‌محور است که از مهارت‌های تحقیق، جست‌وجوی منابع و تحلیل اسناد برای حل مسائل استفاده می‌کند. این تصویر بیشتر «پژوهشگر-کتابدار» است تا کتابدار معمولی.

۲. The Librarians

ادامه دنیای The Librarian است. هرچند جنبه فانتزی پررنگ است، اما کتابدار در نقش متخصص دانش، تحلیلگر منابع و راهنمای تحقیق ظاهر می‌شود.

از توجه شما سپاسگزاریم